

U. L. Lehtonen. Tilsitistä Haminaan, tutkimus Aleksanteri I:n ulkopoliitikasta mikäli siitä on johtunut Suomen valloitus. I osa Tilsiin politiikka. Suomen uudemmassa historiasta VI. Porvoossa 1908. 258 siv.

Tuskin millekään ajalle Venäjän historiassa on viime vuosikymmeninä omistettu niin paljon huomiota kuin Aleksanteri I hallitusajalle. Laajoja teoksia on kirjoitettu hänen hallituksestaan ja persoonallisuudestaan, hänen etevimmät avustajansa ovat löytäneet historijoitsijansa, diplomaattisia suhteita valaisevia asiakirjoja on julkaistu. Historiallinen tutkimus on etupäässä kääntänyt huomionsa Aleksanterin ulkopoliitikkaan, syystä kylläkin, sillä siinä epäilemättä oli hänen hallituksensa painopiste. Aivan viime vuosina on julkaistu useita teoksia, jotka luovat uutta valaistusta Aleksanterin ulkopoliitikkaan, erikoisesti hänen suhteeseensa Napoleoniin. Mainittakoon vaan Venäjän historiallisen seuran julkaisemat tätä aikaa koskevat diplomaattiset asiakirjat, suuriruhtinas Nikolai Mihailovitsh'in äskettäin julkaisemat Ranskan lähettilään Caulaincourt'in virkakirjeet, saman tekijän teokset Aleksanterin neuvonantajista kreivi Stroganow'ista ja ruhtinas Dolgorukij'stä, jotka biografisten tietojen ohessa sisältävät arvokkaita ulkopoliitikkaa koskevia tietoja. Lukuisat »muistiinpanot» eri henkilöitten julkaisemat, ovat myöskin arvokkaana apuna diplomaattisten seikkain valaistumiseksi. Myöskin monet ulkomaiset teokset ovat tuoneet lisää valaistusta Aleksanterin ulkopoliitikkaan ja hänen suhteeseensa Napoleoniin, mainittakoon vaan Baillleun julkaisema Fredrik Wilhelm III. ja Aleksanterin välinen kirjeenvaihto.

Monet yllämainituista sisältävät vaan etupäässä aineskokoelmia. Tyhjentävää tutkimusta Aleksanteri I. suhteesta Napoleoniin, joka olisi ottanut huomioon uusimmat tutkimukset, ei tietääksemme löydy. Näin ollen on varsin ymmärrettävissä, että tohtori Lehtonen on, huolimatta siitä että ala on monipuolisesti tutkittu, ryhtynyt vielä kirjoittamaan erikoisteoksen Aleksanterin ulkopoliitikasta, hänen suhteestaan Napoleoniin ennen Suomen sodan puhkeamista ja sen kestäessä. Että suomalainen tutkija on tähän yritykseen ryhtynyt, on sitä ilahuttavampaa, kun ottaa huomioon, että Suomi, sen kohtalon ratkaiseminen Aleksanterin ja Napoleonin keskinäisten neuvottelujen kautta, on luonnollisesti ulkomaisten tutkijain teoksissa saanut osakseen verrattain vähän huomiota. Tosin käsitellään »Generalstabens krigshistoriska afdelning»'in julkaisemassa „Sveriges krig åren 1808—1809“ verrattain laajasti diplomatiaa ennen sodan syttymistä, mutta teosta haittaa se että lähteinä ei ole juuri ollenkaan käytetty uudempaa venäläistä kirjallisuutta ja että pääpaino on luonnollisesti pantu Ruotsiin. Tutkimus, joka huomioonottaen mitä uudempi historiallinen tutkimustyö on esiintunut, käsittelee Aleksanterin ulkopoliitikkaa etupäässä siltä näkökannalta, mikäli siitä on johtunut Suomen valloitus, on meidän kotimaiselle historiantutkimukselle epäilemättä varsin suuriarvoinen lisä.

Tohtori Lehtosella on ollut käytettävänä paitsi aikaa käsittelevä painettu kirjallisuus, vielä erinäisiä ulkomaisia arkistoja kuten Ulkoasiain ministeriöitten arkistot Köpenhaminassa ja Pietarissa. Tekijä ilmoittaa

alkupuheessaan että tutkimuksensa tulee ilmestymään kolmessa osassa, ensimmäinen, äskettäin ilmestynyt, käsittelee Tilsitin politiikkaa, toinen Suomen valloitusta ja kolmas Haminan rauhaa ja sen valmisteluja. Teoksen pääpaino tulee epäilemättä olemaan toisessa ja kolmannessa osassa, joten nyt ilmestynyt osa on käsiteltävä johdantona.

Jo hallituksensa ensi aikoina oli Aleksanterin määriteltävä suhteensa Napoleoniin. Selvästi keisari tajusi että yhteentörmäys Napoleonin kanssa tapahtuisi ennemmin tai myöhemmin. Alusta alkaen näyttää Aleksanteri jonkun verran epäröineen. Toiselta puolen tunsikin hän ihailua Napoleonin neroa ja voimaa kohtaan, toiselta puolen oli Napoleonin menettelytapa jyrkässä ristiriidassa Aleksanterin periaatteiden ja mielipiteiden kanssa. Huomaten selvästi että Venäjän ja Ranskan yhteentörmäys ei olisi Venäjälle edullinen, oli Aleksanteri jo v. 1802 ryhtynyt hautomaan liittotuumia Napoleonin kanssa, tuumia, jotka hän ilmaisi vaan lähimmille ystävilleen. Napoleonin kylmäkiskoisuus ei antanut niille lisää virikettä. Tapaukset, yleisesti tunnetut, johtivat päin vastoin sotiin, jotka eivät olleet Venäjälle ja Napoleonin vihollisille edulliset. Napoleonin voima tuli yhä uhkaavammaksi, Venäjän läheisimmät naapurit, sen omat alamaiset olivat jo osaksi Napoleonin vaikutuksen alaisina. Puolalaiset kiinnittivät Napoleoniin toiveensa, turkkilaiset olivat liitossa hänen kanssaan. Napoleonin muut viholliset, Englantia lukuunottamatta, olivat voitettut. Venäjän ja Englannin välit olivat edellisen maan itsekkään ja omanvoitonpyydyksen sodankäyntitavan johdosta suuresti kylmenneet. Kun vihdoin Friedlandin taistelu oli vielä kerran osoittanut Napoleonin sotaisen etevämyyden, huomasi Aleksanteri selvästi, että ratkaisu oli tehtävä suuntaan tai toiseen. Napoleon puolestaan tarvitsi nyt Aleksanterin liittoa. Hän oli äskettäin mannermaan sulkemussäännön kautta suunnannut viimeisen ratkaisevan iskunsa Englantia kohtaan. Hän tahtoi saada siihen yhtymään kaikki mannermaan vallat. Aivan oikein oli hän laskenut, että Venäjä oli siksi voimakas, ettei se pelkästä käskystä ollut taipuva sitä noudattamaan, vaan että sen hallitsija oli siihen eduilla ja liitolla taivutettava. Tilsitissä sai Napoleon tilaisuuden aiheittensa esittämiseen ja löysi vastustajansa odottamattoman taipuvaisena.

Kysymys siitä, mitkä olivat Aleksanterin tarkoitusperät Tilsitin sopimusta tehdessään, oliko hän tosiaankin niin kokonaan muuttanut mielipiteitään ja politiikkansa suuntaa kuin ulkonaiset merkit osoittivat, on aina herättänyt suurta mielenkiintoa. Eräät tutkijat ovat väittäneet että Tilsitin sopimus tosiaankin oli ratkaiseva käännekohta keisarin politiikassa, että Aleksanteri ei Tilsitissä esiintynyt vaan näyttelijänä. Tohtori Lehtonen tulee toiseen tulokseen. Teeskentelyä ja pelkkää oman edun politiikkaa oli Aleksanterin Tilsitissä aloittama ystävyuden politiikka Napoleonin kohtaan. Aleksanteri on aina persoonallisesti vihannut vastustajaansa. Enemmän kuin henkilökohtaiset näkökohdat vaikuttivat poliittiset. Ensimmäisenä ja pääpyrkimyksenä on Aleksanterilla ollut Napoleonin hillitseminen. Venäjän omat edut ne varsinaisesti olivat Aleksanterin menettelyn pohjana. Keisari huomasi tällä hetkellä mahdolltomaksi menestyksellä pitkittää sotaa, mutta arvasi myöskin että

ratkaiseva ottelu oli vielä kerran tuleva ja tahtoi sitä varten valmistautua. Mutta keisari tahtoi myöskin saada suoranaisia etuja: etuja ja vaikutusta Venäjälle Pohjois-Saksassa, Puolassa ja Turkinmaalla. Kuvittelihan Aleksanteri vielä enempääkin, maailmanvallan jakamista Venäjän ja Ranskan kesken.

Tohtori Lehtonen tulee siis siihen johtopäätökseen, että Tilsitin politiikka ei sisältänyt mitään muutosta, vaan oli jatkoa Aleksanterin entiselle politiikalle. Monet todistuskappaleet kuten keisarin lausunto Preussin kuninkaalle, eräät myöhemmät kirjeet keisarinna Marialle y. m. todistavat, että tekijän johtopäätös, johon eräät ulkomaisetkin uudemmat tutkijat ovat tulleet, on oikea. Mitä muuten Tilsitin keskusteluihin ja sopimukseen tulee, esittää tohtori Lehtonen sen huomattavan väitteen että alku Varsovan herttuakunnan luomiseen on lähtenyt Aleksanterista, eikä Napoleonista, kuten tähän saakka on oletettu. Napoleon olisi antanut Preussin puolalaiset alueet Aleksanterille, mutta keisari ei niistä huolinut. Jos hän olisi suostunut Napoleonin tarjoukseen, olisi hänen samalla täytynyt nähdä Preussin häviö. Aleksanterin Tilsitin politiikan pääperusteena oli Preussin säilyttäminen, ei suinkaan etupäässä siitä syystä että hän tunsu ystävyyttä Preussin kuningasparia kohtaan, vaan sentähden että hän selvästi tajusi vaaran siitä, että Napoleonin valta ulottuisi Venäjän rajoille saakka. Preussin pelastaminen ei käynyt muuten päinsä kuin luovuttamalla osan sen läntisistä alueista ja muodostamalla itäisistä puolalaisista maakunnista Varsovan herttuakunnan. Ikävä kyllä ei tekijä ole uhrannut muuta kuin pari sivua tekemänsä johtopäätöksen todistamiseksi. Näin ollen ei lukija tule vakuutetuksi johtopäätöksen totuudenmukaisuudesta.

Edut, joita Aleksanteri Tilsitissä pyrki saamaan itselleen, sisälsivät m. m. Turkin jaon. Napoleon, joka tähän saakka oli ollut liitossa Turkin kanssa, mutta jonka suosima sulttaani aivan äskettäin oli karkoitettu, ilmaisi ylimalkaisin sanoin suostumuksensa. Mitään yksityiskohtaisempaa olojen järjestämistä ei hän suostunut tekemään; luultavasti ei hän milloinkaan ollut todella ajatellutkaan edistää Venäjän aikeita siellä. Napoleon pani pääpainon taisteluunsa Englantia vastaan, siihen pyrki koko hänen menettelynsä Tilsitissä. Sitä varten lupasi hän Aleksanterille yhtä ja toista, muun muassa ehdottaen Suomen valloittamista.

Se suunta Venäjän ulkopolitiikassa, johon Tilsitissä tehty sopimus näytti vievän, ei mielyttänyt sivistyneitä ylimystöpiirejä Venäjällä. Oli Katariinan ajoista saakka totuttu pitämään Venäjää määräävänä Europan ulkopolitiikassa. Sodat Napoleonia vastaan, Austerlitzin tappelu ja viimein Tilsitin rauha olivat osoittaneet, miten heikko ja luuloteltu tuo Venäjän valtasema itse asiassa oli. Suuri tyytymättömyys keisaria kohtaan ylimysten piireissä alkoi levitä. Häntä yksin pidettiin syypäänä siihen häpeään, johon Tilsitin sopimus oli Venäjän saattanut. Toinen syy tyytymättömyyteen oli Tilsitin sopimuksessa määrätty Englannin ja Venäjän välisen liiton rikkomisen ja mahdollinen sota. Taloudelliset ja kauppasiteet Englannin kanssa olivat siksi lujat, että niitten katkaiseminen uhkasi tuottaa maalle turmiota. Näin ollen syntyi vastustuspuolue, joka riveihinsä luki m. m. les-

kikeisarinnan, Aleksanterin nuoruuden ystävät y. m. Huhuiltiin jo salaaliitosta keisaria kohtaan. Entiset neuvonantajat erosivat ja uudet miehet astuivat sijalle, ulkoasiain johtoon Rumjantsjew, joka aina oli ollut ranskalaisystävällinen, ja sota-asiain johtoon tottelevainen ja raaka Araktshejew. Pariisiin lähettilääksi tuli kreivi Tolstoi, mies, jota aikalaisensa ja jälkimaailma on pitänyt siihen toimeen soveltumattomana. Aleksanterilla oli tässäkin omat salaiset suunnitelmansa. Hän tahtoi pysyttää ranskalais-venäläisen liiton pääasiain käsittelyn Pietarissa omassa huostassaan, milloin se ei voinut tapahtua suorastaan molempain hallitsijain kesken personallisesti. Sentähden lähetti hän Pariisiin suoran sotilaan, jolla ei ollut diplomaatin kykyjä ja tottumusta, mutta ei myöskään vaaraa joutua Napoleonin vaikutusvallan alaiseksi.

Tilsitin sopimus sisälsi kuten tunnettu velvollisuuden Aleksanterille tarjota välitystään Englannille tämän maan ja Ranskan välisen sodan lopettamiseksi. Ellei Englanti siten suostuisi, tulisi Venäjän julistaa sille sota. Aleksanteri tarjosikin varsin pian välitystään, mutta muihin toimenpiteisiin hän ei ryhtynyt. Hän arvasi varsin hyvin että sota Englannin kanssa ei olisi vältettävissä, mutta myös, että se nykyisissä olosuhteissa oli turmiollinen Venäjälle. Sentähden oli hän päättänyt noudattaa suurinta varovaisuutta. Tunnetut tapahtumat Köpenhaminassa rikkoivat kokonaan hänen suunnitelmansa. Englanti oli saanut vihiä Tilsitin salaisesta sopimuksesta ja tahtoi ennättää ennen kuin vihollinen. Se tahtoi saada Tanskan laivaston haltuunsa ja tehdä lujan liiton sen kanssa. Tanskan vesille lähetettiin suuri laivasto; päällikköjen taitamattomuuden ja Englannin hallituksen virheellisten laskujen kautta suunnitelma epäonnistui. Tanskan laivasto saatiin tosin ponnistusten jälkeen vallatuksi, mutta Tanska julisti sodan Englannille ja antautui Napoleonin johdettavaksi. Pietarissa herätti Englannin poliittisesti virheellinen ja siveellisesti väärä menettelytapa suurta suuttumusta ja muutti Aleksanterin suunnitelmat pakottaen hänet ryhtymään vakavampiin toimenpiteisiin Englantia kohtaan. Sen hallituksesta pyydettiin selitystä, varusteluihin ryhdyttiin tarmolla. Mutta huolimatta Napoleonin edustajain kehoituksista ei Aleksanteri vielääkään ryhtynyt ratkaiseviin toimiin. Hän tahtoi odottaa talven tuloa ollakseen suojattuna Englannin laivastolta. Turkissa olivat otot sillä välin kehittyneet Venäjälle epäedulliseen suuntaan. Selvästi näkyi, ettei Napoleon aikonut vähimmässäkään määrin vaikuttaa Venäjän etujen hyväksi, vaan päinvastoin niitä vastustaa. Ja kuitenkin oli ainoa suoranainen etu Tilsitin sopimuksesta Aleksanterille häämöittänyt juuri Turkinmaalta.

Napoleon oli Tanskan tapausten johdosta esittänyt Aleksanterille tarpeellisuuden ryhtyä ratkaiseviin toimiin Englantia ja Ruotsia vastaan. Aleksanteri koetti edelleen viivyttellä, vaati nimenomaista mielipiteitten ilmaisua Napoleonilta ja luvaten siihen alistua. Englannin hallitukselle annettiin syysk. lopulla jyrkkään muotoon laadittu jootti, mutta vihollisuudet eivät silti vielä alkaneet. Keisari oli kyllä jo tällöin huomannut Napoleonin häntä vastustavat aiheet Turkin suhteen, samoin olivat tapaukset Preussissa synnyttäneet epäluuloa, mutta kuitenkin katsoi

Aleksanteri että hänen tällä hetkellä tuli vielä enemmän koettaa vahvistaa liittoaan Napoleonin kanssa alistamalla hänen toiveisiinsa. Mitä innokkaammin keisari halusi Turkin olojen kehittymistä toivomaansa suuntaan, sitä enemmän hänen tuli täyttää Napoleonin toivomuksia Englantia ja sen liittolaisia kohtaan. Mitä Ruotsiin tulee, velvoitti Tilsitin sopimus siinäkin keisaria, Ruotsin tuli luopua Englannista. Aleksanteri kirjoitti syksyn kuluessa useita vakuuttavia kirjeitä Ruotsin kuninkaalle, joissa ei huomaa muuta kuin ystävyuden sanoja, vakavaa halua voida sanoilla vaikuttaa Ruotsin kuninkaaseen. Samaa sisälsivät lähettilään ohjeet. Sodan aikomuksia ei Aleksanterilla ollut. Hän päinvastoin tajusi että sota Ruotsia vastaan vaikuttaisi haitallisesti Turkin olojen kehittymiseen, jonne hän oli koko huomionsa keskittänyt. Varustukset rajoilla olivat suunnatut Englantia eikä Ruotsia vastaan — Napoleonin yhä uudistuvat kehotukset pakottivat Aleksanterin ottamaan marraskuun alussa lopullisen askeleen ja rikkomaan välinsä Englannin kanssa. Hän oli viivytellyt melkein puoli vuotta. Syynä oli ollut se, että hänkin puolestaan tahtoi saada korvausta Turkista Napoleonille tekemistään palveluksista. Siihen ei Napoleon ollut oikein suostuvainen, kauan kierreltyään hän vihdoinkin ilmaisi lähettilälleen, että jos Aleksanteri tahtoi saada korvausta Turkista, piti hänen, Napoleonin, saada sellaista Preussista. Napoleon oli näet vastoin Tilsitin sopimuksen määräyksiä ja Aleksanterin toivomuksia pidättänyt sotajoukkonsa siellä, nostonut sotaveroja ja muuten menetellyt mielivaltaisesti. Mainitussa kirjelmässään hän selvästi sitoo yhteen Preussin ja Turkin kysymykset ja luopuu tavallaan Tilsitin politiikasta samaan aikaan kuin Aleksanteri valmistautuu täyttämään sen pääehtoa, sodan julistamista Englannille.

Tohtori Lehtosen laajaksi suunniteltu tutkimus on epäilemättä oleva merkkiteos kotimaisen historian tutkimuksemme alalla. Käsitellen aikaa, jolla on ollut niin ratkaiseva merkitys maamme historialle, ja aihetta, johon suomalaiset tutkijat eivät ennen ole ryhtyneet, on se oleva arvokas täydennys niille tutkimuksille, joita meillä jo on 1808—09 vuoden sodasta. Nyt ilmestynyt ensimmäinen osa tuo useita uusia ennen huomaamattomia näkökohtia esiin Venäjän ulkopoliittikkaa arviolta. Teoksen varsinainen pääpaino tulee epäilemättä olemaan molemmissa jälkimäisissä osissa, jotka suoranaisemmin koskettelevat Suomen kohtaloa.

P. Korpisaari.

⋆

A. W. Brøgger: Et norsk ravfund fra stenalderen. (Norjalainen meripihkalöytö kivikaudelta) Bergens Museums Aarbog 1908 no 11, s. 30, kuv. 17.

Geologi Brøggerin poika, nuori norjalainen arkeologi A. W. Brøgger on parina viime vuonna julaissut useampia tutkielmia Norjan kivikaudesta ja sitä koskevista kysymyksistä, jotka osottavat sellaista tarkkänäköisyyttä ja monitietoisuutta, että niiden tekijä epäilemättä nykyään on pidettävä maansa etevimpänä arkeologina. Hänen viimeinen pienehkö